
ПЕРШОДЖЕРЕЛА

УДК 001 (477) (092): 930.2

* З документальної
спадщини огієнкознавства

В.П.Ляхоцький

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця (м. Київ)

РОДОМ З ДИТИНСТВА

Відзначення ювілейних дат достойників нації, світової цивілізації — могутній поштовх для здійснення нових студій про їх творчий спадок, діяльність, життя. Воно містить у собі потенціал відкриття незанихатих граней особистості, багатство їх відтінків, нове сприйняття та прочитання.

В основі наукових дослідів — історичні джерела, безпосередні учасники й свідки минувшини. Суворі, безкомпромісні, лаконічні. Проте вони не на поверхні. Багато з них часто-густо знаходяться у справах, фондах, на перший погляд далеких від тематики досліджень, неначе закликаючи науковця розширити їх горизонти, не замикатися на особистості, висвітлювати буття і дійство постаті на широкому тлі різнобічних соціальних процесів. Збагатити тим самим неупереджений показ її ролі й місця в історії, розвої науки, культури, освіти тощо.

Можливо, будь-яка війна і завершується, як кажуть у народі, з похованням останнього бранця, пізнання ж соціального процесу, його дійових осіб, нескінченне: кожне нове коло історичної спіралі насичує спільноту соціалізацією, збагаченою досвідом минулого, поглиблює її знання, розширює світогляд, наворачує до мудрості. Таким є закон існування людства. Той, хто зупиняється, скільки б не волав, лідером загалу не стане.

Система, важка праця відкриває нам незнані риси людського буття, його фігурантів. Факт — хліб історії, найбільші його скарби в архівах. Усвідомлюючи цю просту істину, редколегія збірника запроваджує, на мій погляд, надзвичайно цікаву і важливу рубрику, до якої і ми додаємо свою децицю. Її значущість з кожним роком зростає, адже, як засвідчує аналіз попередніх огієнкознавчих розвідок, більшість з

них хибує недостатністю джерельної бази, системності, аналітики. Здійснити потужний прорив на шляху виявлення, опрацювання і введення до наукового обігу нових корпусів і масивів, окремих архівних джерел — найперше завдання всіх дослідників — огієнкознавців.

Враховуючи знаменну дату — 125-річчя від дня народження Івана Огієнка — ми дозволили собі включити до рубрики публікацію унікального документу, виявленого автором ще у 1996 році у Кам'янець-Подільському міському державному архіві й оприлюдненому вперше у «Студіях з архівної справи та документознавства» (1996. — №1). Його можна віднести за жанром до мемуаристики. Він відкриває нам фрагменти шкільного життя Івана Огієнка за спогадами його учителя Івана Григоровича Сливки. Людини, яка знала майбутнього діяча з 1894 року, створила умови для розвитку його здібностей. Завдяки його безпосередній підтримці і допомозі маленький Іван прилучився до творчості — почав писати вірші, поеми; зацікавився періодикою; готувався до вступу в Київську військово-фельдшерську школу; завершив навчання в школі першим учнем. Усе життя Іван Огієнко зберігав глибоке захоплення науковими розвідками, прищеплене учителем Іваном Сливкою у початковій школі. Більше ніж через два десятки років вони знову зустрілись. Це сталося у Кам'янці в 1918 році. Вони обоє працювали в університеті: І.Огієнко — ректором, І.Сливка — бібліотекарем. Пишаючись своїм вихованцем, Іван Григорович відтворив для історії початок його великого праведного шляху. Зважаючи на цінність документу, оприлюднюємо його, зберігаючи правопис оригіналу.

Шкільні роки Івана Огієнка

26 літ назад в вересні до Брусилівської початкової школи прийшов я, як був відчинений прийом нових учнів, прийшла бідна вдова Огієнко. Привела до школи свого мизинця-хлопчика. Цей хлопчик незабаром виявився дуже здатним і дуже працюючим до науки. Він дуже цікавився книжками і поки скінчив школу перечитав майже всі книжки, які були в шкільній бібліотеці.

Вже на 4-му році свого навчання він почав складати вірші. Це виявилось випадково.

У школярів Брусилівської школи самою любимою грою була гра в «Тараса Бульбу». Раз зимою випав сніг. Школярі против вікон учителя вистроїли з снігу фортецю, поділились на дві партії і розпочали гру в війну. Гра вийшла дуже вдачна. Меж школярами граючих у війну було багацько балачки. Незабаром декотрі школярі докладають учителю, що Огієнко описав цю війну в стихах. А ну, покажи, що ти там написав, каже учитель. Школяр витяг з під парти цілу тетрадь. На кількох сторінках віршами було написано, як школярі воювали фортецю, хто отличився, як знатний воїн. Вірші були написані під впливом казки «Конік Горбунік». Звичайно вірші не мали розміру, но рифмовані були доладно, зміст вірша був дуже складний.

Через деяке время скоївся другий випадок. Був первий день великого посту. Треба зазначити, що брусилівські школярі збирались до школи завше дуже рано. Аби тільки починало світати, як школярі

біжать вже до школи. Поки начнуть уроки, вони в сінях школи та в класах вигадують всякі виграшки.

Оден школяр приніс собі на сніданок невеличкий хлібний витрибок. Товариці, побачивши в нього цей хлібчик надумали таку штуку. А давайте, хлопці, пограємо в «Петриченка». Як женити, так женити. Зараз же обрали старостів. Старший староста хліб приносить наяву за молодого та в першій клас, де знаходилася школярка, котра була до молодоби молодому. В посажонні батько й мати, музики, тіп і все інше. За яких 15-20 хвилин скоїлось весілля. Музики грали, хлопці, дівчата, батьки і гості танцювали, замість горілки частували квартою води з діжки, яка стояла в сінях.

В Брусиловській школі було заведено, щоб первий урок завжди займав священник — законоучитель.

Поки прийшов на урок законоучитель, школярі встигли не тільки скоїти весілля, але Огієнко встиг описати це весілля віршами.

Після уроку законоучителя вчитель, ввійшовши в клас, помітив в класі шось незвичайне. Школярі щось метушилися, усміхаються, обертаяться в той бік, де сидить Огієнко, нахилиються, нібито хочуть заглянути до його під парту. Одним словом натякають учителеві заглянути до Огієнка під парту. А сам Огієнко сидить і неповорухнеться. Весело подивляється на вчителя. Це вчителя зацікавило, що за знак. Ану покажи, козаче, що це в тебе там під партою? Як це вчитель вказав, не встиг Огієнко показати вчителю, що в нього під партою, школярі почали вигукувати: «Огієнко написав «стишки». Оглав цього вірша був такий: «Сказка о томъ, какъ Петреченко женили великимъ постомъ». Вірші закінчувались такими словами: ...» вотъ и моей сказкъ конецъ, пришелъ батюшка отецъ». В цих віршах в гумористичному тоні було розповідано як прийшов до школи з хлібом Петриченко, як школярі женили Петриченка. Одним словом віршами було написано оповідання на 4-х сторінках тетраді.

Школяр Огієнко пробував свої окремі писати вірші, але пробував писати і кореспонденції в газету «Сельській Вѣстник». Ця газета одержувалась в Брусиловській школі і завжди Огієнко, як дуже цікавий хлопець, брав читати цю газету. Часом в «Сельскому Вѣстнике» містились кореспонденції з сусіднього села Соловіївки. Але завше кореспонденції Соловіївки були брехливого змісту.

Раз школяр Огієнко питає вчителя: «а чи не можна й мені написати в газету про Брусилів?» «Що ж тиши», відповів йому вчитель. Незабаром приносить він до вчителя довгелезну статтю, ціле оповідання про те як трудно жити на світі Брусиловським селянам, а особливо про те, що серед скінчивших школу багато таких, котрі прагнуть вчитись далше і неможуть через недостатки батьків. Учитель значно скоротив цю працю школяра, дав йому переписати наново, а потім після її до редакції газети «Сельській Вѣстник». Місяця через два чи через три ця кореспонденція була напечатана в газеті і даже з підписом. Хлопець був дуже цьому радий.

Після випускного екзамену приходить до вчителя мати Огієнка за порадою, що їй далше робити із своїм сином. І до цього вона нераз,

як тільки зустрінеться зі вчителем денебудь на шляху, чи іншому місті, завше запитує: «а як там вчиться мій Ваньо, чи не балується часом?» На всі ці запитання получала відповідь: «ваш син вчиться дуже гарно й не балується, дав би Бог, щоб хоть би 1/10 частина школярів вчилась так, як Ваш син, то учителеві його праця в школі видавалась неважкою працею, а за відразу». При цьому треба зазначити, що класи Брусиловської школи були битком набиті [...] Бідна вдова знала, що її син має дуже велику охоту до навчання, а крім цього її дуже не хотілось віддавати свого мизинця в науку до шевця, або кравця. На старших своїх синах і дочках вона бачила який то гіркий і важкий хліб отих брусиловських ремісників. Да і її покійний чоловік сам був кравець. Працював він гірко, а як вмер, то залишив тільки стару хату та невеличкий городець. Бідній вдові прийшлося дуже гірко працювати, щоб пристроїти дітей і вивести їх в люди.

Учитель, маючи на увазі, що в Київській губернії єсть тільки дві школи, в які можуть прийняти вдовиного сина на казенний рахунок. Це: Київська військово-хвершальська школа і Коростишевська учительська семінарія, посовітовав вдові віддати свого сина до хвершальської школи, як раз син її має підходящі літа, щоб поступити в цю школу, а в учительську семінарію він ще малолітній. «Нехай скінчить хвершальську школу, а там він зможе знайти дорогу до лучшої долі», радив учитель. Учитель не ошибся.

Хлопець гарно скінчив школу по 1-му розряду, воєнне міністерство надало йому право вибрати собі посаду воєнного хвершала в любому місті.

Хлопець вибрав собі посаду хвершала в психіатричному відділу Київського воєнного госпітально. На цій посаді він получав 14 крб. в місяць. І от хлопець купує собі книг, за 10 крб. в місяць наймає собі репетитора і готується до іспитів на атестат зрілості. Из свого жалування він не тільки платить репетиторські, але посилав і своїй старенькій матері. Через два роки він склав іспит на атестат і поступив в Київський університет.

Будучи учеником хвершальської школи, студентом, учителем комерційної школи, гімназії, приват-доцентом він ніколи не гнушався своїми товаришами односельчанами, не цурався їх компанії, не тільки заходив з ними в компанії, но і допомагав їм, чим тільки міг. Ще будучи студентом, організував в Брусилові перву потребительську лавку. На первих порах був як то кажуть: і швец і жнець і в дуду ігрець. Сам прикажчик, сам касір, сам і казначей. Два роки назад його трудами в Брусилові відкрита початкова школа.

1918 р.

Учитель (бувший) Брусиловської низшої школи І.Сливка.

Список використаних джерел:

1. Кам'янець-Подільський міський державний архів. — Ф. Р-582, оп.1, спр.13, арк.24-25 зв.

Отримано: 17.06.2007 р.